

QONUN IJODKORLIGIDA AYOLLAR ROLINI TAKOMILLASHTIRISHNING
ISTIQBOLLI YO'NALISHLARI

Xo'jayeva Dildora Dilmurod qizi

Mirobod tumani Ichki Ishlar Faoliyatini Muvofiqlashtirish Boshqarmasi

Annotatsiya: Ushbu tezis qonun ijodkorligi jarayonida ayollar ishtirokini kuchaytirishning huquqiy va institutsional yo'nalishlarini tahlil qiladi. Tadqiqotda normativ-huquqiy hujjatlar tahlili, qiyosiy-huquqiy yondashuv va tizimli tahlil usullari qo'llanadi. Ilmiy yangilik ayollar ishtirokini "jarayon sifati" mezonlari bilan bog'lab baholash, gender-huquqiy ekspertizani standartlashtirish va parlament hamda jamoatchilik mexanizmlarini uyg'unlashtiruvchi takliflar majmuasini asoslashdan iborat.

Аннотация на русском языке (кириллица): В тезисе анализируются правовые и институциональные направления усиления участия женщин в законопроектной деятельности. Применены методы анализа нормативных актов, сравнительно-правовой и системный подходы. Научная новизна состоит в увязке участия женщин с критериями качества законодательного процесса, в обосновании стандартизации гендерно-правовой экспертизы и в разработке комплекса предложений по согласованию парламентских и общественных механизмов, обеспечивающих устойчивые результаты.

Abstract in English (Latin script): This thesis examines legal and institutional pathways to strengthen women's participation in law-making. It applies normative analysis, comparative legal method, and a systems approach. The novelty lies in assessing women's participation through legislative process quality indicators, proposing a standardized gender legal expertise framework, and substantiating a set of measures aligning parliamentary and public mechanisms to deliver sustainable, evidence-based legislative outcomes.

Kalit so'zlar (o'zbek): qonun ijodkorligi; ayollar ishtiroki; gender-huquqiy ekspertiza; parlament amaliyoti; normativ ta'sirni baholash; vakillik; huquqiy madaniyat.

Ключевые слова (rus): законотворчество; участие женщин; гендерно-правовая экспертиза; парламентская практика; оценка нормативного воздействия; представительство; правовая культура.

Keywords (ingliz): law-making; women's participation; gender legal expertise; parliamentary procedure; regulatory impact assessment; representation; legal culture.

Qonun ijodkorligi davlat hokimiyati faoliyatining yadro yo'nalishlaridan biri bo'lib, uning sifati nafaqat normativ matnning texnik mukammalligiga, balki muhokama va qaror qabul qilish jarayonida turli ijtimoiy guruhlar manfaatlarining mutanosib aks etishiga ham bog'liq. Shu nuqtai nazardan, ayollarning qonun ijodkorligidagi ishtiroki masalasi faqat son ko'rsatkichlari bilan cheklanmaydi; u huquqiy tartibga solishning ijtimoiy mosligi, huquq qo'llashdagi adolatlilik, normativ ta'sirning oldindan baholanishi va ijro intizomi kabi mezonlar bilan uzviy tutashadi. Zamonaviy yondashuv ayollar rolini "vakillik" doirasida

talqin qilish bilan birga, ularning ekspertlik salohiyati, siyosatni huquqiy dizaynlashdagi tajribasi va manfaatlar muvozanatini topishga qaratilgan muzokara madaniyatini qonunchilik jarayoniga olib kirish imkoniyatlarini ham ilmiy muammoga aylantiradi [1]. Shuningdek, huquqiy davlat qurilishida qonun ijodkorligi legitimligining ijtimoiy asosi keng bo'lishi zarur, bunda gender omili ijtimoiy ishonch va adolat hissini mustahkamlovchi institutsional resurs sifatida namoyon bo'ladi.

O'zbekiston huquq tizimida qonun ijodkorligi jarayoni Konstitutsiyaviy tamoyillar, parlament reglamenti hamda normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risidagi qonunchilik bilan tartibga solinadi. Ushbu tizimda ayollar ishtiroki masalasini takomillashtirish, avvalo, "subyektlar doirasi" va "jarayon bosqichlari" kesimida ko'rilishi lozim. Subyektlar doirasida parlament a'zolari, qo'mitalar, vazirlik va idoralar, ilmiy-ekspert muassasalar, fuqarolik jamiyati institutlari hamda manfaatdor guruhlar qatnashadi. Jarayon bosqichlarida esa tashabbus, konsepsiya, loyihalash, muhokama, ekspertiza, qabul qilish va monitoring bosqichlari mavjud. Ilmiy muammo shundaki, ayollar ishtiroki ko'pincha muhokama va targ'ibot bosqichlari bilan chegaralanib qoladi, loyihalash, normativ ta'sirni baholash, huquqiy texnika va keyingi monitoring kabi "sifatni belgilovchi" bo'g'inlarda esa barqaror institutsional kafolatlar yetarli darajada shakllanmagan [2]. Demak, istiqbolli yo'nalish ayollar ishtirokini jarayonning har bir bosqichiga "kiritish" emas, balki ularning qatnashuvi qonun sifati indikatorlariga bevosita ta'sir qiladigan mexanizmlarni normativ va tashkiliy jihatdan mustahkamlashdir.

Birinchi istiqbolli yo'nalish sifatida gender-huquqiy ekspertizani standartlashtirish va uni qonun ijodkorligi texnologiyasiga integratsiya qilish masalasi ajralib turadi. Gender-huquqiy ekspertiza mazmunan normativ tartibga solishning ayollar va erkaklar uchun turlicha oqibatlarini oldindan aniqlash, yashirin diskriminatsiya xavfini kamaytirish, teng imkoniyatlar tamoyilini huquqiy normalar dizayniga singdirishni anglatadi. Biroq amaliyotda ekspertiza ko'pincha deklarativ xulosalar bilan cheklanadi yoki umumiy ijtimoiy tahlil bilan almashtirib yuboriladi. Standartlashtirish deganda ekspertiza predmetini aniq belgilash, mezonlar va savollar ro'yxatini ishlab chiqish, ma'lumot manbalarini (statistika, so'rov, amaliyot tahlili), xulosaning huquqiy kuchi va uni hisobga olish tartibini reglamentlash nazarda tutiladi [3]. Ayniqsa, ekspertiza natijasining "izohli jadval" ko'rinishida loyiha matniga bog'lab berilishi huquqiy texnikada shaffoflikni oshiradi: qaysi norma qaysi riskni tug'dirishi, u qanday o'zgartirish bilan bartaraf etilishi mumkinligi aniq ko'rinadi. Bu yondashuv ayollar rolini faqat vakillik emas, balki sifat nazorati va huquqiy dizayn bo'yicha ham kuchaytiradi.

Ikkinchi yo'nalish normativ ta'sirni baholash va post-legislativ monitoring tizimlarida ayollar ishtirokini institutsional kafolatlashdan iborat. Normativ ta'sirni baholash jarayonida manfaatdor tomonlar uchun xarajat va foyda, ijro mexanizmlarining real ishlashi, maqsadga erishish ko'rsatkichlari aniqlanadi. Ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy maqomi, mehnat bozorida o'rni, oilaviy yuklama va ijtimoiy xizmatlardan foydalanish xususiyatlari turlicha bo'lgani sababli, ko'plab normalar "neytral" ko'ringani bilan amalda asimmetrik ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun baholash metodikasida gender kesimidagi ma'lumotlar, indikatorlar va xavf tahlili majburiy komponent bo'lishi lozim [4]. Post-legislativ monitoringda esa qabul qilingan qonunning ijrosi, sud-amaliyotdagi qo'llanishi,

idoraviy talqinlar va ijtimoiy natijalar o'rganiladi; bu bosqichda ayol mutaxassislar, NNTlar va ilmiy markazlar ishtirokini tizimli yo'lga qo'yish normativ qayta ko'rib chiqishning dalillarga asoslanganligini kuchaytiradi. Bunday yondashuv qonun ijodkorligini "bir martalik mahsulot" emas, balki doimiy takomillashib boradigan sikl sifatida ko'rishga xizmat qiladi.

Uchinchi yo'nalish parlament ichki tartib-taomillarida ayollar uchun teng imkoniyatlarni ta'minlovchi protsessual kafolatlarni kuchaytirishdir. Qonun ijodkorligi ko'p hollarda norasmiy kelishuvlar, vaqt taqchilligi, qo'mita kun tartibi va eshituvlarga kirish imkoniyatlari orqali shakllanadi.

Shuning uchun ayollar rolini kuchaytirish masalasi faqat saylov orqali kelgan vakillarning soni bilan o'lchanmay, qo'mitalarda ma'ruzachi va hammualliflik instituti, ishchi guruhlarni shakllantirish mezonlari, parlament eshituvlarida ekspertlar tanlovi kabi protsessual kanallarni ham qamrab olishi zarur. Xususan, qonun loyihasi bo'yicha ishchi guruh tarkibini shakllantirishda sohaga oid tajriba va kompetensiya bilan bir qatorda, gender muvozanati bo'yicha minimal standart joriy etilishi, bu standart formal kvota sifatida emas, balki "muhokama sifati"ni oshiruvchi omil sifatida asoslanishi maqsadga muvofiq [2; 5].

Shuningdek, parlament apparati va qo'mitalar kotibiyati darajasida analitik bo'linmalarni kuchaytirish, ayol xodimlar uchun ilmiy-tahliliy martaba yo'laklarini yaratish ham ayollarning qonun ijodkorligidagi real ta'sirini oshiradi. To'rtinchi yo'nalish kadrlar va ilmiy-ekspert salohiyatini rivojlantirish bilan bog'liq.

Qonun ijodkorligi murakkab huquqiy texnika, qiyosiy huquq, iqtisodiy tahlil, ma'muriy tartib-taomillar va kommunikatsiya ko'nikmalarini talab qiladi. Ayollar ishtirokini barqaror oshirish uchun "tayyor kadrlar zanjiri" zarur: oliy ta'limdan boshlab normayozish, huquqiy lingvistika, normativ kolliziyalarni bartaraf etish, komplayens va korrupsiyaga qarshi ekspertiza kabi yo'nalishlarda maqsadli dasturlarni kengaytirish, stajirovkalar va mentorlik mexanizmlarini joriy etish lozim [1]. Bunda maqsad ayollarni alohida "qo'llab-quvvatlash" emas, balki qonun ijodkorligi bozorida raqobatbardosh professional sifatida shakllantirishdir. Ilmiy yangilik sifatida shuni ta'kidlash mumkinki, ayollarning ishtirokini kuchaytirish bo'yicha chora-tadbirlar faqat institutsional kvotalar bilan chegaralanib qolsa, ularning ta'siri tez so'nishi mumkin; aksincha, kompetensiya va protsessual kafolatlar bilan birlashganda, natija uzoq muddatli bo'ladi.

Beshinchi yo'nalish raqamli ishtirok va ochiq ma'lumotlar asosida inklyuziv muhokama platformalarini takomillashtirishdir. Jamoatchilik muhokamasi vositalari mavjud bo'lsa-da, ularning analitik "qayta ishlash" qobiliyati, fikrlarning tasnifi, dalil sifatini baholash va natijani loyiha matniga bog'lash mexanizmlari yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan holatlar uchraydi.

Ayollar, ayniqsa hududlarda, vaqt va resurs cheklovlari sababli an'anaviy eshituvlarda to'liq qatnasha olmasligi mumkin; shu bois raqamli muhokama vositalari muhim kompensator mexanizm bo'la oladi. Biroq raqamli ishtirok "ko'rinadigan faollik" bilan adashtirilmasligi kerak: u aniq protsessual natijaga, ya'ni takliflarni qabul qilish yoki rad etishning asoslantirilgan izohiga olib kelgandagina qonun ijodkorligi sifatiga xizmat qiladi [6].

Shuning uchun muhokama platformalarida gender kesimidagi statistik kuzatuv, takliflar xaritasi, mualliflik va ekspertlik reytingi kabi ilmiy asoslangan funksiyalarni joriy etish istiqbolli hisoblanadi.

Xulosa. Qonun ijodkorligida ayollar rolini takomillashtirishning istiqbolli yo'nalishlari sifat jihatidan yondashuvni talab qiladi: vakillikni oshirish bilan birga, ayollar ishtirokini qonun loyihasini tayyorlash, ekspertiza, normativ ta'sirni baholash, parlament protseduralari va post-legislativ monitoringning hal qiluvchi bo'g'inlariga institutsional tarzda bog'lash zarur.

Tadqiqot natijasida ayollar ishtirokini baholashning "jarayon sifati" mezonlari asoslandi hamda gender-huquqiy ekspertizani standartlashtirish, normativ ta'sirni baholashda gender indikatorlarini majburiy komponent sifatida joriy etish, qo'mita va ishchi guruhlar faoliyatida protsessual kafolatlarni kuchaytirish, kadrlar salohiyatini rivojlantirish va raqamli muhokama mexanizmlarini natijaga yo'naltirish bo'yicha konseptual takliflar ilgari surildi.

Ushbu yo'nalishlar uyg'un qo'llanganda, ayollar ishtiroki qonun matnining adolatliligi va ijro etiluvchanligini oshiruvchi barqaror institutga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Inoyatov I. T. Davlat va huquq nazariyasi: darslik. Toshkent, Yuridik adabiyotlar nashriyoti, 2020. 520 b.
2. Xusanov O. T. Konstitutsiyaviy huquq: umumiy qism: darslik. Toshkent, TDYU nashriyoti, 2021. 480 b.
3. Кутафин О. Е. Российское конституционное право: учебник. Москва, Проспект, 2019. 592 с.
4. Cohen M. A. Regulatory Impact Analysis: Improving the Quality of Policy Decisions. Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2018. 264 p.
5. Inter-Parliamentary Union. Gender-Sensitive Parliament: A Global Review of Good Practice. Geneva, Inter-Parliamentary Union, 2011. 256 p.
6. OECD. Open Government: The Global Context and the Way Forward. Paris, OECD Publishing, 2016. 200 p.